

Tillgänglighet till naturupplevelser

Ett gestaltungsförslag för raukkusten på Fårö

Amanda Vestberg

Titel: Tillgänglighet till naturupplevelser - Ett gestaltungsförslag för raukkusten på Fårö
Engelsk titel: Access to Nature Experiences - A Design Proposal for the Limestone Coast of Fårö
© Amanda Vestberg
Handledare: Maria Hedberg, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land
SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
Omfattning: 15 hp
Nivå: Grundnivå G2E
Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur
Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna
Nyckelord: Friluftsliv, landskapsarkitektur, naturupplevelse, skyddad natur, tillgänglighet
Omslagsbild: Människor som klättrar på raukar i Digerhuvuds naturreservat. Fotograf: Ellen Sundin
Publiceringsår: 2015
Publiceringsort: Uppsala
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Abstract

Nature should be accessible to all of us and accessibility is something that we have high demands on in Sweden, both in the city and in nature. An important aspect of this demand is to make sure that people are able to get around independently and without obstacles. These obstacles are often avoided through accessible pathways and boardwalks. People’s interest in recreation in nature often coincide with nature areas that have a special value and therefore also a certain level of conservation. With this in mind, it becomes important how we place and choose to design accessibility measures in nature. The purpose of this paper is to give an example of how landscaping can give access to experiences within conserved nature, with respect to both visitors and nature. The paper is based on a Swedish report about accessibility in protected nature and cultural areas, which gives a background to how to use planning tools as zoning, different levels of accessibility and how to make priorities between different interests. The coast of northwestern Fårö on Gotland are examined in this paper to answer the question of how accessibility measures can be designed based on the conditions of a certain site so that access to experiences within nature on the site are provided coherently with the preservation of its values. The method used to achieve this has been an analysis of the landscape and an observation of the sites visitors through a social media platform. The result is a site plan of the area, as well as sketches and principal solutions for various devices that allow access to the nature experiences on site. The design proposal also takes into account those who want to experience the site in its existing condition. The potential impact of the proposal is a visual change of the landscape that means that the experience of the site may be jeopardized for those visitors who want to experience the nature in its original form. For those who need outdoor devices to access nature experiences, the proposal improves the experience of site. For nature conservation, the proposal means an intrusion and how priorities have been considered are discussed in the final part of this work. Since the accessibility is a requirement for many people the conclusion is that we must provide a high level of accessibility measures in nature, at least for one representative area with certain nature experiences. The difficulty is to assess where accessibility should be prioritized over the protection of the nature.

Sammanfattning

Naturen ska vara tillgänglig för alla och tillgänglighet är något som vi ställer höga krav på i Sverige, både i staden och i naturen. En viktig aspekt för att nå kraven på tillgänglighet är att se till att människor har möjlighet att ta sig runt självständigt utan hinder. Hinder undviks ofta genom olika tillgänglighetsanordningar. Människors intresse för friluftsliv och rekreation i naturen sammanfaller ofta med naturområden som har särskilda värden och därför är skyddade. Med detta i åtanke blir det viktigt hur vi placerar och väljer att utforma tillgänglighetsåtgärder i naturen. Syftet med detta arbete är att ge ett exempel på hur landskapsarkitektur kan ge tillgång till naturupplevelser i skyddad natur med hänsyn till både människor och natur. Arbetet baseras delvis på rapporten Tillgängliga natur- och kulturområden, som ger en bakrund till tillgänglighetsarbetet och hur man använder zoner, olika nivåer av tillgänglighet och hur man gör prioriteringar mellan olika intressen. I det här arbetet har jag valt att undersöka Fårös nordvästra raukkust på Gotland för att besvara frågan hur tillgänglighetsåtgärder kan utformas, utifrån en plats specifika förhållanden, så att tillgång till naturupplevelser på platsen ges samtidigt som naturvärdena bevaras. Metoderna har varit landskapsanalys samt en observation av områdets besökare genom bilder från sociala medier. Resultatet är ett gestaltningsförslag bestående av ett gestaltningsrogram och koncept för området som presenteras i en programplan. Förslaget presenteras också med idéskisser och principlösningar för olika anordningar som ger tillgång till naturupplevelserna på platsen. Förslaget tar också hänsyn till dem som vill uppleva området i befintligt skick. Konsekvenserna av förslaget är en visuell förändring av landskapet samt att området reduceras för de besökare som vill uppleva naturen i dens ursprungliga form. För dem som behöver en anordning för att nå naturupplevelser är förslaget en förbättring av platsen. För naturvården innebär förslaget ett intrång i naturskyddet och de prioriteringar som gjorts diskuteras i den sista delen av detta arbete. Eftersom tillgängligheten är ett krav är slutsatsen att vi måste erbjuda en hög nivå av tillgänglighet, åtminstone på en representativ plats där en naturupplevelse finns. Svårigheterna är att bedöma var tillgängligheten bör prioriteras framför naturskyddet.

Innehåll

Introduktion.....	5
Bakgrund och begrepp.....	5
Tillgänglighet i offentlig miljö.....	5
Tillgänglighet och framkomlighet.....	5
Zoner och tillgänglighetsnivå.....	6
Naturupplevelser och friluftsanordningars utformning.....	6
Gotland, tillgänglighet och turism.....	6
Raukkusten, naturreservaten och dess förutsättningar.....	6
Syfte och frågeställning.....	7
Avgränsningar.....	7
Metod.....	8
Förstudie.....	8
Landskapsanalys: Vilka delområden ska tillgängliggöras?.....	8
Bildobservation: Vilka upplevelser ska tillgängliggöras?.....	8
Sammanställning av gestaltningsprogram och koncept.....	9
Gestaltning.....	9
Skisser utifrån principlösningar och förebilder.....	9
Resultat.....	9
Förstudie.....	9
Vilka delområden ska tillgängliggöras och på vilken nivå?.....	9
Vilka naturupplevelser ska tillgängliggöras?.....	10
Gestaltningsprogram och koncept.....	11
Gestaltningsförslag och principlösningar.....	12
Upplevelsestråk för flera sinnen vid Smojuviken.....	12
Utsiktsplatser vid de mest kända sevärdheterna.....	13
Promenadspänger längs befintliga stigar utmed kusten.....	13
Lämna delar av raukkusten i befintligt skick.....	13
Diskussion.....	14
Metoddiskussion.....	14
För och nackdelar med bildobservationen.....	14
Landskapsanalysen.....	14
Principskisser som utgångspunkt vid formgivningen.....	14
Resultatdiskussion.....	14
Konsekvenserna av förslaget.....	14
Zoner och varierande tillgänglighetsnivå ger flexibilitet.....	14
Förslaget utifrån skälighetsprincipen.....	14
Slutsats.....	14
Referenser.....	15

Introduktion

Konflikten mellan ett tillgängligt friluftsliv, i form av byggda tillägg i naturen samt bevarandet av naturen och landskapsbilden, intresserar mig som landskapsarkitektstudent. Landskapsarkitektens roll i samhällsutvecklingen handlar ofta om att förena olika intressen, såsom naturvård och människans användande av naturen. Jag ser det därför som meningsfullt att undersöka hur vi kan planera för, placera och utforma tillgänglighetsåtgärder så att de ökar framkomligheten i naturen samtidigt som landskapets och naturens värden bevaras. Med det här arbetet vill jag undersöka hur man med landskapsarkitektur kan öka tillgängligheten till naturupplevelser på en viss plats, utifrån platsens förutsättningar. Fårös nordvästra raukkust på Gotland är ett område vars tillgänglighet bör ses över enligt mig. Det huvudsakliga problemet med raukkusten idag är att marken och topografin hindrar personer som inte har full rörelseförmåga att utöva det friluftsliv som förekommer på platsen. Utifrån de anordningar som finns idag begränsas personer som har nedsatt rörelseförmåga till en asfalterad bilväg varifrån man endast på några få platser kan titta på raukarna på avstånd. Ett gestaltungsförslag som ökar tillgängligheten till naturupplevelserna på raukkusten är både meningsfullt och utmanande i och med att kusten ingår i två naturreservat (figur 1) och landskapets naturvärden och karaktär måste bevaras.

Bakgrund och begrepp

I det här avsnittet ges en bakgrund till hur bland annat Naturvårdsverket arbetar för ökad tillgänglighet i offentlig miljö och skyddad natur. Därefter följer en bakgrund till vilka förutsättningar som finns på Gotland, Fårö och den nordvästra raukkusten.

Tillgänglighet i offentlig miljö

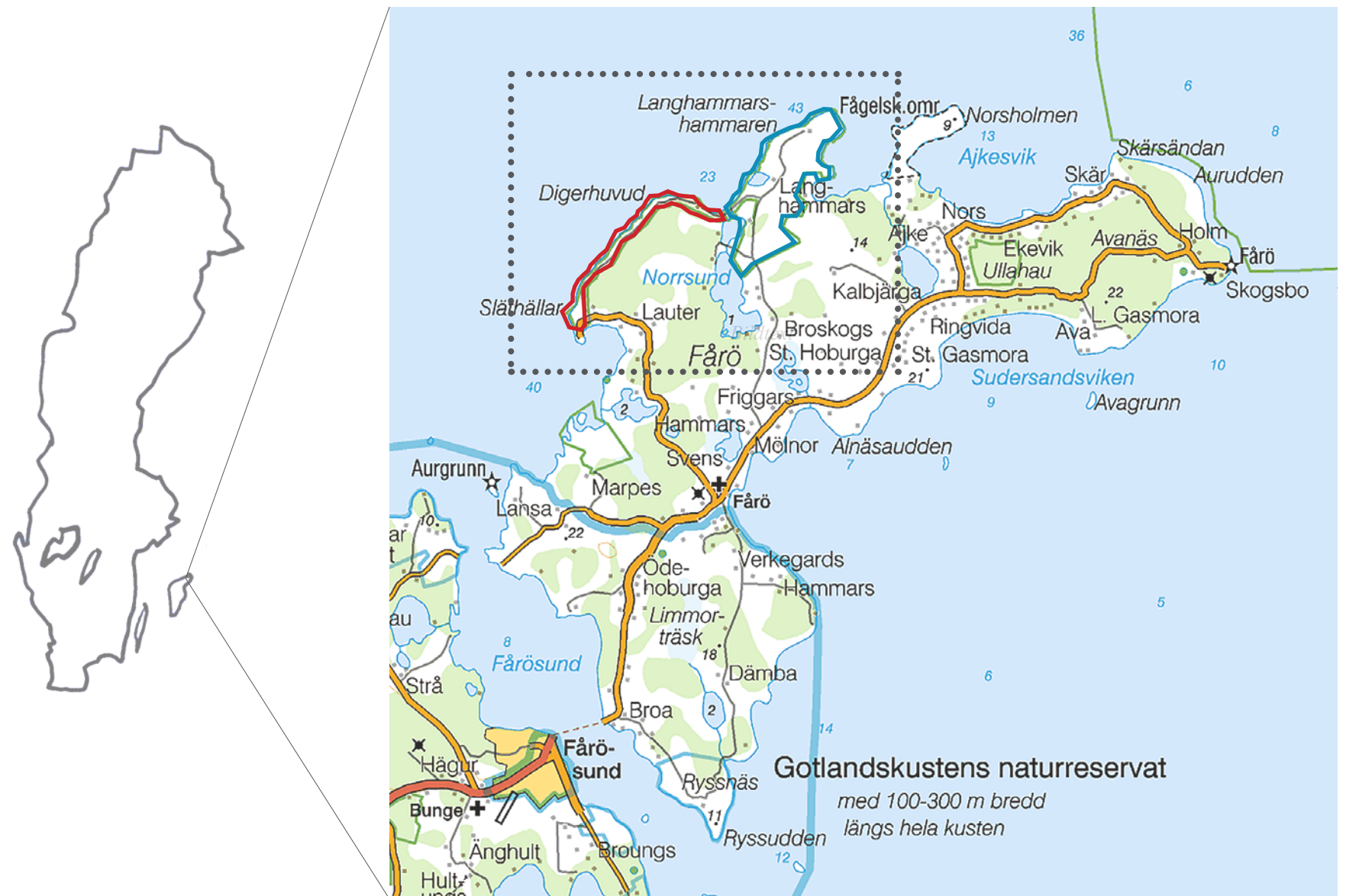
Det ställs höga krav på tillgänglighet i den offentliga miljön (Mebus, Lindman, Näsström & Wahldén 2013) både i Sverige och internationellt. År 2009 ratificerade Sverige FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (MDF 2015). Det innebär att Sverige just nu genomgår en politisk process där kravet på tillgänglighet skärps, bland annat genom ändringar i diskrimineringslagen (Mebus, et al 2013). Processen kommer att påverka Sveriges framtida samhällsutveckling, stadsplanering och arkitektur eftersom lagen styr planering och byggande av våra offentliga miljöer. Sveriges skyddade natur, såsom nationalparker, natur- och kulturresevat är en del av den offentliga miljön och sammanfaller ofta med områden för friluftsliv som även de påverkas av lagen (Naturvårdsverket 2013). Med friluftsliv menas ”vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling” (Naturvårdsverket 2005, s. 7).

Enligt regeringens proposition *Framtidens friluftsliv* (Miljödepartementet 2010) ska naturen vara tillgänglig för alla och att skyddade områden är en tillgång för friluftslivet. Utifrån denna proposition har Naturvårdsverket satt upp målsättningen att särskilt besöksintressanta områden ska göras väl tillgängliga senast 2015 och att friluftsanordningarna i skyddade områden ska vara upprustade och väl underhållna senast år 2015. Det är Länsstyrelsen i varje kommuns

uppgift att klassificera vilka områden som är särskilt intressanta för besökare (Sahlin & Johansson 2013).

Tillgänglighet och framkomlighet

Enligt rapporten *Tillgängliga natur- och kulturområden* (2013) är tillgänglighet ett brett begrepp som innebär mycket. Det kan handla om tillgänglighet till information i olika medier, användande av produkter,

Figur 1. Översiktskarta över Fårö, norra Gotland. Fårös norvästra raukkust är markerat, Digerhuvuds naturreservat i rött och Langhammars naturreservat i blått. Till Fårö kommer man med färja från Fårösund. Skala 1:125 000 /A3 © Lantmäteriet, i2014/764. Bildbearbetning: Amanda Vestberg

service såsom kollektivtrafik och vägar samt framkomlighet i naturen (Mebus et al. 2013). Framkomlighet handlar om att markunderlaget ska vara fast, jämnt och utan kanter, trappor eller branta lutningar (Mebus et al. 2013). En stor och viktig del i att tillgängliggöra naturen är att förbättra framkomligheten så att personer kan ta sig fram självständigt utan hinder. Åtgärderna för ökad framkomlighet är ofta att bygga spänger på de leder och stråk som används för till exempel friluftsliv (Mebus et al. 2013). Det är framkomlighetsåtgärder som det här arbetet fokuserar på men nämns vidare som tillgänglighet.

Det finns en mängd olika funktionsnedsättningar som kräver tillgänglighetsåtgärder och hjälpmedel (Mebus et al. 2013). Individuella olikheter gör tillgänglighetsarbetet till en utmaning. Oavsett vilken tillgänglighetsåtgärd som genomförs så kan man anta att den kan gynna de flesta, även de utan en funktionsnedsättning (Mebus et al. 2013).

Zonering och tillgänglighetsnivå

Ett planeringsverktyg som Naturvårdsverket (2013) tar upp är zonering. Zoneringen är en områdesindelning som utgår ifrån de upplevelser ett område erbjuder eller ska erbjuda (Mebus et al. 2013). Genom zoneringen kan vissa områden/zoner ges en *grundläggande nivå* respektive *högre nivå* av tillgänglighet samtidigt som vissa zoner till och med lämnas helt opåverkade (Mebus et al 2013 s. 46). Med en *grundläggande nivå av tillgänglighet* menas att det exempelvis finns informationsskyltar och tillgänglig parkering (Mebus, et al. 2013 s. 29). En *högre nivå av tillgänglighet* innebär mer påkostade och omfattande anläggningar (Mebus et al 2013 s. 152). Ett exempel på hög nivå av tillgänglighet i skyddad natur är det fågeltorn man låtit bygga i naturreservatet Tåkern. För att förbättra tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning har man där låtit bygga en 140 meter lång ramp till det 5 meter höga tornet för att inte överstiga en lutning på 1:20 (Mebus et al 2013 s. 108). Syftet med zoneringen är att hitta en balans mellan att bevara naturen och göra den tillgängligt samt att tillfredsställa olika besökares efterfrågan och behov. Att informera besökarna om zoneringen kan vara ett bra sätt att vägleda dem i området (Mebus et al. 2013). Vill en besökare se mer orörda platser kan de göra det och är de i behov av en anläggning kan de välja att besöka den istället.

Skälighetsprincipen

Naturvårdsverket (2013) ger också exempel på hur man kan arbeta utifrån *skälighetsprincipen* när man gör bedömningar och avvägningar mellan intressen i naturreservat (Mebus, et al 2013 s. 30). Det gäller att utgå från platsens förutsättningar, topografi och naturvärden för att bedöma om ett område tål en hög nivå av tillgänglighet (Mebus, et al 2013). På vissa platser, som i exemplet med fågeltornet i Tåkern,

kan alltså tillgänglighet via ramper till områdets naturvärden vara motiverat medan det på andra platser inte hade varit det.

Naturupplevelser och friluftsanordningars utformning

Eftersom vi har olika förutsättningar och behov har vi olika syn på vad en naturupplevelse är (Mebus et al 2013). Upplevelser kan dessutom ändras över tid, det finns inget rätt eller fel när det gäller uppleverser (Mebus, et al. 2013). Det finns sällan någon systematisk insamlad information om ett områdes sociala värden, såsom besökarnas vanor, förväntningar och önskemål (Mebus, et al. 2013). Det är viktigt att ta reda på vilka värden besökarna vill kunna uppleva. Kunskaper om många olika besökare, både personer som redan besöker området men också om de som inte gör det är viktigt (Mebus 2013, s. 36).

Ett sätt att arbeta med upplevsler är att framhäva ett områdets karaktär genom att ge områdets anordningar en konstnärlig utformning (Mebus et al 2013). Val av material och utformning kan såklart bidra, men det kanske viktigaste är placeringen av anordningen enligt Schibbye & Saxgård (2007, s. 7). Tillgänglighetsanordningar har av tradition ofta fokuserat på att vara funktionella snarare än estetiska. Anordningar bör inte ta över upplevelsen av själva naturen. (Mebus, et al 2013). Risk finns att vi blir konsumenter av landskapet snarare än att leva oss in i det (Nilsson Varhelyi, 2004). Liknande inställning hittas i följande citat från Regeringens skrivelse:

”Det är angeläget att framhålla att naturen inte bör ses som en arena för ”häftiga aktiviteter” med kort uthållighet. Det bör alltid finnas med ett element av naturupplevelse inklusive känsla och förståelse för naturen.” (Miljödepartementet 2001, s. 81)

Naturvårdsverket anser att de visuella upplevelserna bör kompletteras med förmedling som kan uppfattas med flera sinnen (Mebus, et al 2013). I det här arbetet definieras därför naturupplevelser som upplevelser av naturen genom flera sinnen, såsom känsel och lukt samt genom rörelse i landskapet och inte endast betraktelse på avstånd (bild 1).

Gotland, tillgänglighet och turism

Gotlands berggrund bildades för 400 miljoner år sedan när ön låg i ett tropiskt hav vid ekvatorn (Region Gotland, 2015). Raukarna, som lockar många turister till Gotland, är skelettet från ett gammalt korallrev som framträtt då mjukare bergarter eroderats bort (Länsstyrelsen, u.a). Det finns raukområden över hela Gotland men på Turistbyrån Inspiration Gotlands hemsida finns ingen information om raukområden med en högre nivå av tillgänglighet (Inspiration Gotland 2015)

Turism och friluftsliv har många beröringspunkter såsom aktiviteter och naturupplevelser (Miljödepartementet 2001). Turismen är en av Gotlands viktigaste näringar och Gotlands översiktsplan tyder på att tillgänglighet och ett områdes förutsättningar spelar en

stor roll för besökare och turister (Gotlands kommun 2009, s. 28). Tillgänglighetsarbete kan dock betyda förändringar och ingrepp i miljön. Gotlands översiktsplan tar upp hur avvägningar mellan intressen bör göras för att undvika så kallad påtaglig skada. Med påtaglig skada menar de att det finns en risk att många mindre ingrepp, som exempelvis tillgäatgärder i miljön, tillsammans kan utgöra en påtaglig skada ur ett långsiktigt perspektiv (Gotlands kommun 2009). Citatet nedan kan förklara hur kommunen tänker kring avvägningar mellan olika intressen:

”Värderingen hänger samman med hur stort och ostört ett område är och om natur- och kulturföreteelserna är särskilt attraktiva för en nationell publik, till exempel genom att området har tilltalande utsiktspunkter och utflyktsmål. (Gotlands kommun, 2009 s 28)

Enligt Naturvårdsverket bör minst ett representativt urval av en naturföreteelse vara väl tillgängligt i länet (Mebus et al 2013).

Raukkusten, naturreservaten och dess förutsättningar

Fårö besöks i genomsnitt av 1500 – 2000 fordon per dag under sommarmånaderna (Gotlands kommun 2014). Den nordvästra raukkusten skyddas genom två naturreservat; Digerhuvud (bild 2) och Langhammars (bild 3) som tillsammans bjuder på Sveriges största sammanhängande raukområde (Länsstyrelsen 2015a) och några av Gotlands vackraste raukar (Länsstyrelsen 2015b). De båda naturreservaten klassas som riksintresse för både naturvård och friluftsliv enligt miljöbalken (Gotlands kommun 2009). Bestämmelserna i lagen innebär att man så långt möjligt ska kunna utnyttja mark- och vattenområden, för flera olika ändamål samtidigt, genom god planering (Naturvårdsverket 2013, s. 4).

Bild 1. Exempel på naturupplevelser som besökare får på raukkusten på Fårö genom rörelse i landskapet och genom fler sinnen än synen. Foto: Ellen Sundin 2014-08-18

I den fördjupade översiktsplanen för Fårö står det att raukkusten är ett kärnområde för upplevelse (Gotlands kommun 2014). Det attraktiva friluftslivet består främst av naturvärden som raukfält och klapperstensfält (Gotlands kommun 2014). Friluftaktiviteter är enligt Länsstyrelsen bland annat vandring, strövande, promenader naturupplevelser och kulturupplevelser (Länsstyrelsen 2014).

Enligt föreskrifterna för naturreservaten syftar skyddet till att bevara områdets karaktär. Skyddet innebär exempelvis att man inte får förändra områdets topografi, landskapets allmänna karaktär, yt- eller dräneringsförhållanden såsom att gräva, spränga, muddra, borra, schakta, dika, dimma, dränera, utfylla, nyodla eller utföra annan mekanisk markbearbetning samt uppföra bebyggelse eller anordning. År 1976 togs beslut om att asfaltera den tidigare grusvägen. (Länsstyrelsen 1976; Länsstyrelsen 1994). Övrig service, förutom asfaltsvägen (bild 4), är ett antal parkeringsplatser som är de enda platserna där man får stanna med bil (bild 5), informationsskyltar (bild 5) torrdass (bild 6), bänkbord och ibland grillplats (bild 7) ute bland raukarna. Parkeringarna har placerats av Länsstyrelsen utifrån sevärda platser längs med kusten, där även Helgumannens fiskeläge (bild 8) ingår. Platserna benämns utifrån Länsstyrelsens kartor (figur 2) (Länsstyrelsen 1976; Länsstyrelsen 1994).

Syfte och frågeställning

Syftet med det här arbetet är att ge ett exempel på hur man med landskapsarkitektur kan tillgängliggöra naturupplevelser i skyddad natur med hänsyn till människan och naturen. För att uppnå syftet undersöks frågan: Hur kan en gestaltning utformas vid Fårös raukkust så att den tillgängliggör naturupplevelser på platsen samtidigt som hänsyn tas till den skyddade naturen.

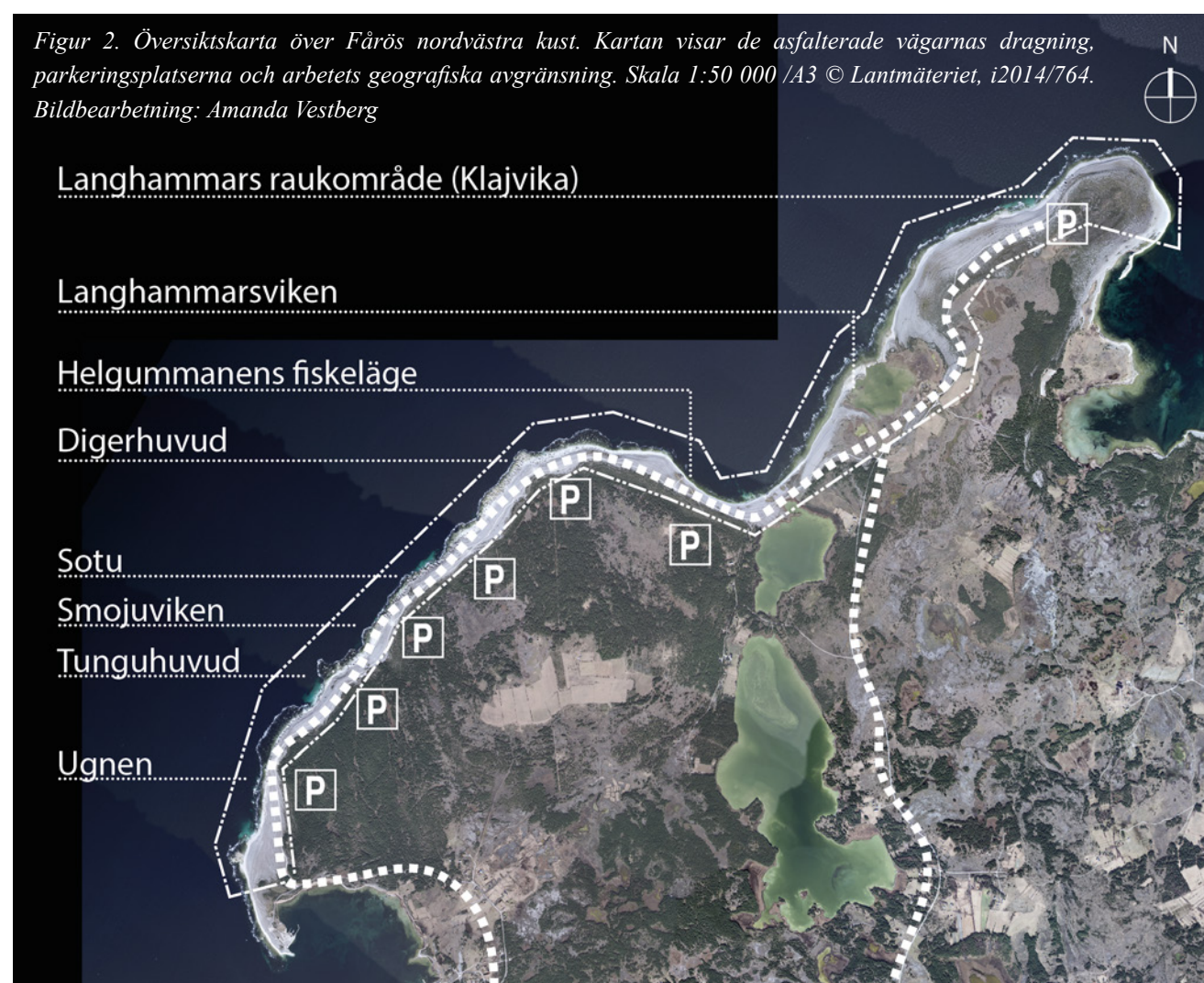
Avgränsningar

Tematiskt avgränsas arbetet till att undersöka tillgänglighet med fokus på arkitektur och framkomlighet, alltså inte tillgänglighet till information eller service såsom kollektivtrafik och toaletter. Tillgängligheten avgränsas till naturupplevelser i samband med raukarna. Arbetet fokuserar således inte på övriga naturupplevelser, såsom flora och fauna, sjöar eller betesmarker.

Geografiskt avgränsas arbetet till Fårös nordvästra kust mellan bilvägen och vattnet (figur 2).

Arbetet bör ses som ett idéförslag för en gestaltning vid raukkusten. Detaljnivån är övergripande, visionsartad och principiell.

Samtliga foton: Amanda Vestberg 2015-04-07

Metod

Gestaltningprocessen användes som metod i det här arbetet och illustreras i figur 3. Processen har bestått av olika moment som fört arbetet framåt. Olika resultat har utvärderats under processens gång och gjorts om vilket ger upphov till en spiralformad arbetsgång.

Gestaltningprocessen delas tematiskt in i en förstudie och en gestaltning. I förstudien inventerades och analyserades raukkusten genom en landskapsanalys, bestående av kart- och litteraturstudier och platsbesök. Landskapsanalysen kompletterades med en bildobservation för att undersöka olika upplevelser och aktiviteter i området.

Förstudien resulterade i ett gestaltungsprogram och koncept för området. Genom att göra skisser utifrån principlösningar för tillgänglighetsanordningar i natur- och friluftsområden nåddes en gestaltning för hur man kan utforma tillgänglighetsåtgärder på raukkusten.

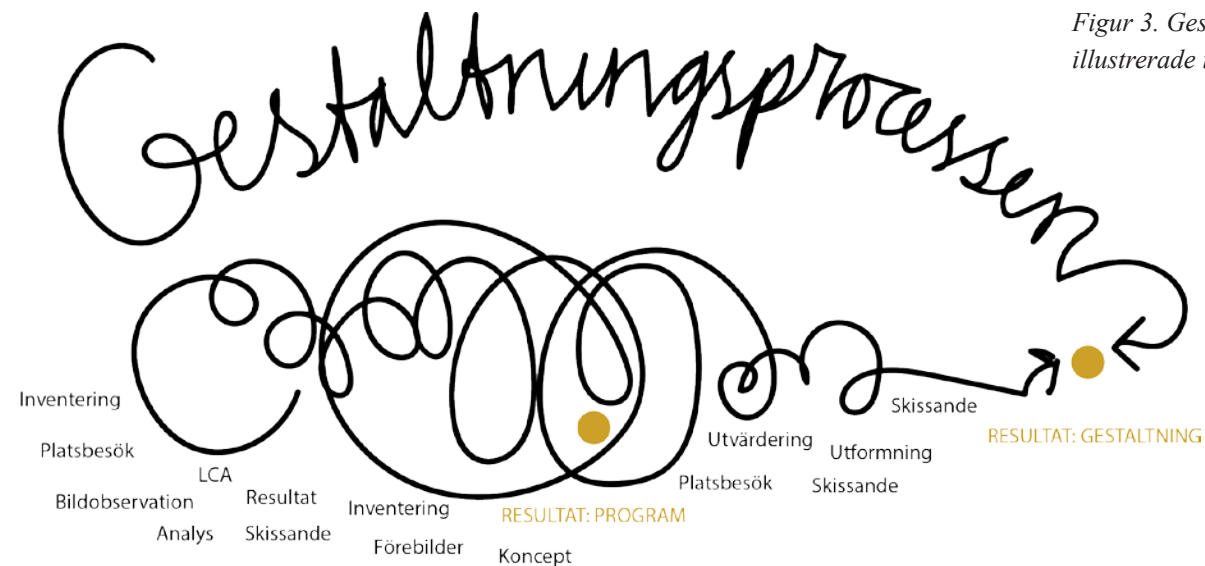
Förstudie

Förstudien har bestått av en landskapsanalys, som inspirerats av den brittiska LCA-metoden, samt en bildobservation. Syftet med förstudien har varit att ta fram ett gestaltungsprogram för vad som ska tillgängliggöras, alltså vilka upplevelser ska tillgängliggöras samt var och i vilken omfattning ska utformningen ske?

Landskapsanalys: Vilka delområden ska tillgängliggöras?

Landskapsanalysen i det här arbetet har inspirerats av LCA-metoden (Landscape Character Assessments) som är framtagen av Natural England på uppdrag åt den brittiska regeringen. Metoden används för att inventera, analysera, beskriva och bedöma landskapskaraktärer i ett område. Metoden är lämplig för att bedöma ett områdes känslighet och kapacitet för en förändring samt hur landskapet påverkas visuellt av förändringen (Natural England 2014). Metoden anpassades till detta arbete och bestod av att:

1. *Definiera syftet med och omfattningen av landskapsanalysen*, vilket för mig blev att *bedöma vilken plats längs raukkusten som är mest lämplig för en högre nivå av tillgänglighet* (mer omfattande anordning) och vilka områden som är mest lämpliga för en grundläggande nivå av tillgänglighet.
2. *Studera kartor och litteratur* för att inventera och analysera området. Kartor och litteratur hämtade jag från Riksantikvarieämbetets fornlämningskartor, Lantmäteriets kartor, Gotlands kommun, Naturvårdsverket och Länsstyrelsen. Vilka aspekter som jag valde att undersöka

Figur 3. Gestaltningprocessens olika moment och arbetsgång illustrerade i en spiralform. Illustration: Amanda Vestberg

baserades på rapporten *Tillgänglighet i skyddade natur- och kulturområden* (2013) och bestod av att undersöka *övrigt skydd inom naturreservaten, målpunkter, populära sevärdheter, utgångspunkter, vägar och stigar, terräng och topografi* (Mebus, et al 2013).

3. *Besöka platsen* för att att samla in *upplevelsemässiga kvaliteter i landskapet* vilket gjordes vid två tillfällen samt genom bildobservationen som förklaras i nästa avsnitt. Vid platsbesöken utgick jag från de parkeringsplatser där man får lov att stanna med bil och undersökte delområdena till fots. Eftersom parkeringsplatserna har fått sina lokaliseringar utifrån Länsstyrelsens inventering och karaktärisering (Länsstyrelsen, 1976) blev varje parkeringsplats till ett delområde för analysen.
4. *Beskriva och sammanställa aspekterna i delområdena och bedöma hur landskapet lämpar sig för förändringar*. Detta gjorde jag genom en zonering av området. Vilken nivå av tillgänglighet som var lämplig i ett delområde och vilket område som var lämpligt för en *högre nivå av tillgänglighet* bedömde jag utifrån de olika aspekterna. Positivt för en högre nivå av tillgänglighet var områden med en *mer flack topografi* mot vattnet, områden som ansågs vara mindre känsliga för ingrepp utifrån att det *inte funnits några särskilt kända/populära raukar*, om området var *fritt från andra skydd utöver naturreservatets skydd* samt om det fanns tillgång till de *naturupplevelser* som framkommit i resultatet från bildobservationen.

Bildobservation: Vilka upplevelser ska tillgängliggöras?

I bakgrunden nämndes att det sällan finns systematisk insamlad information om ett områdes sociala värden, såsom besökarnas vanor, förväntningar och önskemål. Besökarnas efterfrågan är viktigt för att tillgänglighetsarbetet inte ska vara i onödan (Mebus et al. 2013). För att kunna gestalta området är det därför viktigt att ta reda på vilka naturvärden besökarna vill uppleva (Mebus, et al. 2013 s. 36). För att undersöka detta valde jag att komplettera landskapsanalysen och mina egna upplevelser från platsbesöket med en digital bildobservation på internet. Anledningen till att observationen gjordes digitalt var för att det inte var högsäsong vid platsbesöket och observationen gick istället ut på att undersöka naturupplevelserna i området genom besökares "ögon", alltså deras kamera.

Frågor som observationen skulle besvara var: hur och var rör besökarna sig? Vilka sevärdigheter, upplevelser och aktiviteter finns? Syftet med frågorna var att undersöka vilka platser och aktiviteter som bör tillgängliggöras utifrån besökarnas rörelser.

Bildobservationen gjorde jag genom att gå till hemsidan www.instagramvity.com och söka på taggarna #Digerhuvud och #Langhammars. Instagramvity samlar och visar upp bilder som användare publicerat via socialamedieplattformen Instagram. Användare på Instagram kan välja att tagga bilder som de publicerar med ord för att göra dem sökbara. Genom att söka på taggarna #Digerhuvud och #Langhammars fick jag fram bilder som jag antog komma från naturreservaten som undersöks i det här arbetet. För att besvara frågorna ovan valde jag ut kategorier för upplevelser och aktiviteter utifrån vad bilderna föreställde. Därefter räknade jag antalet bilder i varje kategori. En bild kunde ingå i flera kategorier om den ansågs innehålla flera upplevelser/aktiviteter. Bilderna räknades

separat för de båda taggarna #Digerhuvud (totalt 287 bilder) och #Langhammars (totalt 407 bilder) för att se vad besökaren såg var värdefullt på de olika platserna. Kategorierna som valdes var:

- » Landskapet med raukarna och stranden i fokus
- » Landskapet med hav och vatten i fokus
- » Personer intill och uppe på raukar
- » Aktiviteter som fiske, dykning, grillning, bröllop
- » Landskapet i solnedgång
- » Helgumannens fiskeläge
- » Langhammars raukar
- » Ugnen
- » Vegetation
- » Övrigt
- » Bortfall

Till *Övrigt* och *Bortfall* räknades bilder på vägskyltar och föremål som inte hade med raukkusten att göra och de bilder som uppenbart kom från andra platser än raukkusten.

Sammanställning av gestaltungsprogram och koncept

För att ta fram riktlinjer för gestaltningen formulerades programpunkter och koncept utifrån resultaten från landskapsanalysen och bildobservationen. Programpunkterna var ett sätt hitta riktlinjer för förslagets innehåll och konceptet användes till för att förtydliga förslagets bärande idé.

Gestaltning

Gestaltningssmetoden var främst att skissa med penna och papper utifrån gestaltungsprogrammet och konceptet. Vid skissandet har jag också utgått från principlösningar och mått för tillgänglighet.

Skisser utifrån principlösningar och förebilder

Utifrån principlösningar i Naturvårdsverkets handbok *Friluftsanordningar* (2007) och *Tillgängliga natur- och kulturområden* (Mebus, et al 2013) skissade jag på utformningar av de olika programpunkterna. Principlösningarnas syfte är att vara inspiration till de som arbetar med tillgänglighet i naturområden, vilket var anledningen till att dokumenten studerades vid skissandet. Eftersom syftet med arbetet är att ge ett exempel på hur man kan arbeta med tillgänglighet i ett specifikt område, nämligen raukkusten, handlade skissandet mycket om att testa de olika principlösningarna utifrån förutsättningarna på raukkusten.

Eftersom arbetet har avgränsats till ett idéförslag på en mer övergripande nivå har visionsbilder och planer valts att vara mer skissartade.

Resultat

Resultatet är uppdelat i tre avsnitt. Resultaten från landskapsanalysen och bildobservationen redovisas i Förstudie och utifrån dem presenteras ett gestaltungsprogram och koncept. Gestaltungsförslaget redovisas i en programplan, idéskiss, principlösningar i snitt samt en visionsbild.

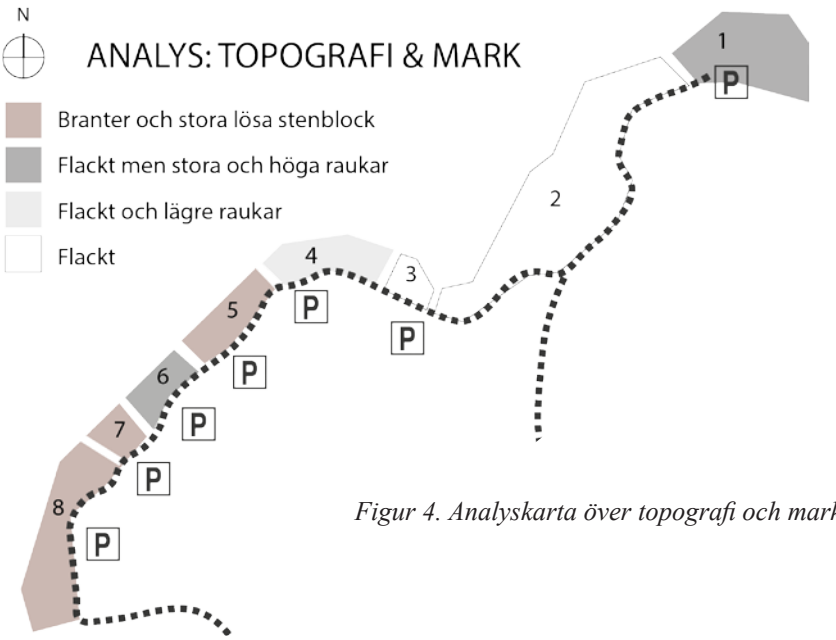
Förstudie

I det här avsnittet presenteras resultaten från landskapsanalysen och bildobservationen. Resultaten besvarar vilka delområden som ska tillgängliggöras och på vilken nivå, samt vilka naturupplevelser som ska tillgängliggöras.

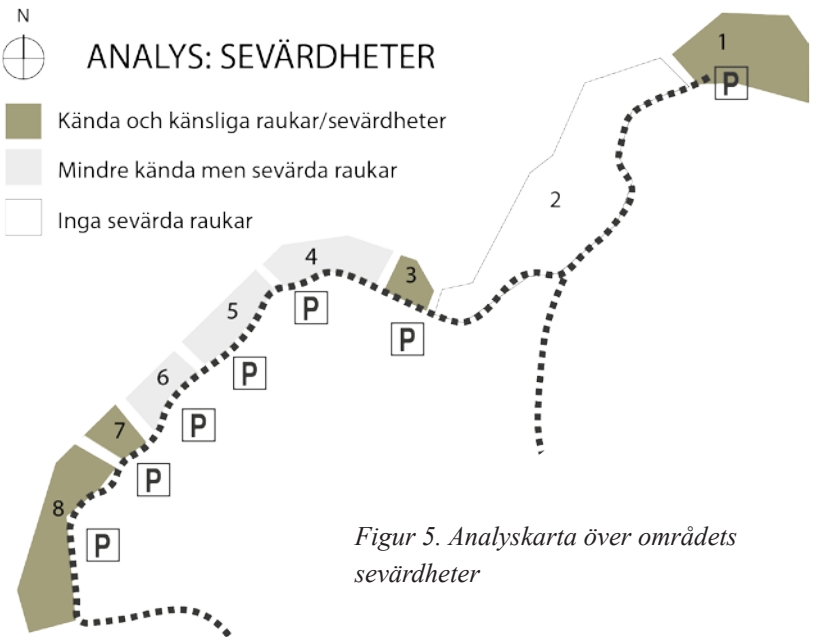
Vilka delområden ska tillgängliggöras och på vilken nivå?

I det här avsnittet redovisas resultatet av landskapsanalysen med områdesbeskrivningar samt bedömning av tillgänglighetsnivå för varje delområde. Analysen kompletteras med analyskartor (figur 4, 5 och 6). Positivt för en högre nivå av tillgänglighet är om området har *flack topografi, avsaknad av särskilt kända/känsliga raukar/sevärdheter, inga andra skydd* utöver naturreservatets skydd samt tillgång till de *naturupplevelser* som redovisas i bildobservationens resultat i kommande del av förstudiens resultat.

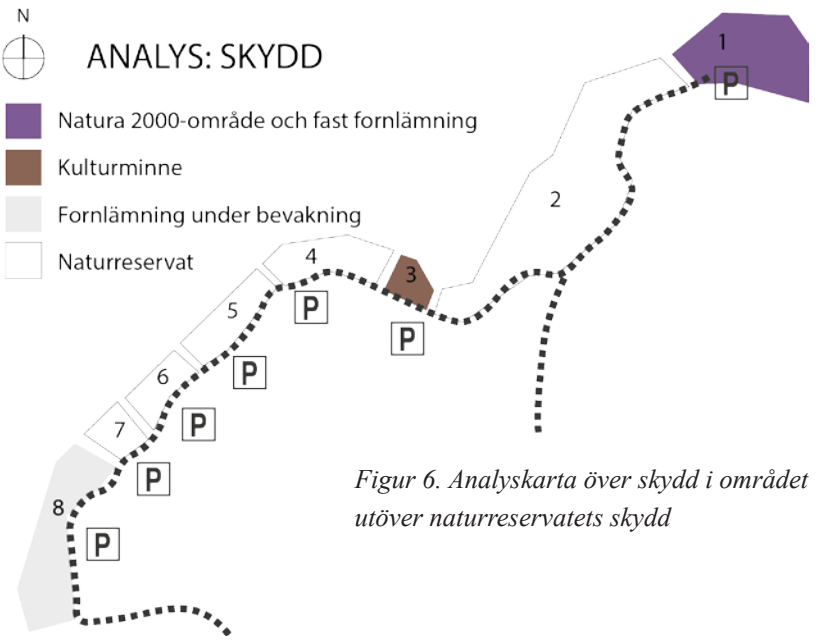
1. *Langhammars raukområde (Klajvika)* har högt naturupplevelsevärde. Raukarna är några av Gotlands mest kända och bedöms som extra känsliga. Mellan parkeringen och raukarna finns fasta fornlämningar från bronsåldern och delområdet ingår i ett Natura 2000-område vilket ger ett starkt skydd på EU-nivå. Området bör dock ges en grundläggande nivå av tillgänglighet på grund av de kända raukarna.
2. *Langhammarsviken* innehåller inte någon parkering och är ingen målpunkt för besökare. Delområdet behålls i befintligt skick och fungerar som transportväg till Langhammars raukområde.
3. *Helgumannens fiskeläge* skyddas av kulturminneslagen och är en känd sevärhet. Topografin är tillåtande. Grundläggande nivå av tillgänglighet bör finnas.
4. *Digerhuvud* har en tillåtande topografi för tillgänglighetsanordning och möjlighet till vissa naturupplevelser. Det saknas särskilt sevärda raukar och det öppnare landskapet bedöms känsligt för en anläggning då den kommer synas tydligt. Delområdet lämnas i befintligt skick.

Figur 4. Analyskarta över topografi och mark

Figur 5. Analyskarta över områdets sevärheter

Figur 6. Analyskarta över skydd i området utöver naturreservatets skydd

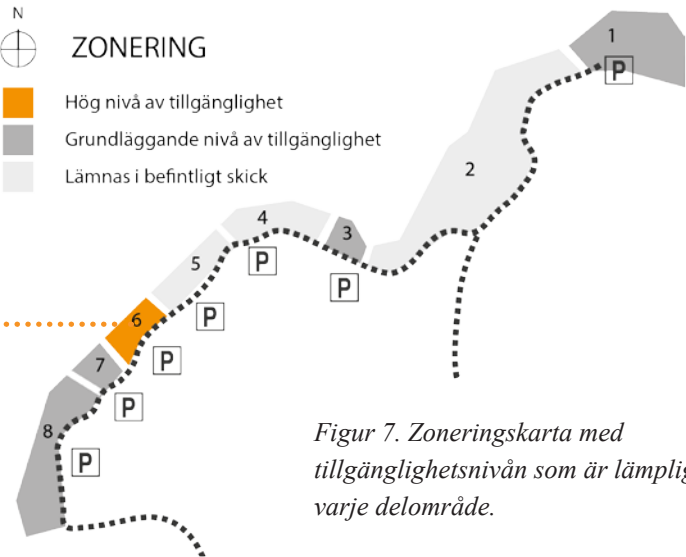
5. *Sotu* saknar möjlighet till vattenkontakt på grund av den branta topografin. Upplevelsen ligger främst i svindlande och äventyrlig klättring vilken bedöms svår att tillgängliggöra. Området lämnas i befintligt skick.

6. *Smojuviken* har blandade naturupplevelser i form av höga raukar och lägre raukar som gör vattenkontakt möjlig. Vågorna bryts precis intill klinten och det finns utblickar mot mäktiga raukar vid *Sotu*. Delområdet ligger på ett ställe där topografin är relativt flack och kan uppfylla tillgänglighetskraven för lutning utan att en anordning blir onödigt lång. Raukarna är sevärda men inte de allra mest kända/känsliga. Delområdet bedöms mest lämplig för en hög nivå av tillgänglighet.

7. *Tunguhuvud* är en klippa som sträcker sig långt ut i vattnet. En stig leder längs kusten fram till stora och lösa stenblock där framkomligheten försvåras. Själva *Tunguhuvud* är något isolerad på grund av den otillgängliga stenstranden. Bedömningen är att stigarna i området görs tillgängliga.

8. *Ugnen* och området runt om har upplevelser av alla sorter. Man kan ta sig till vattnet, gå på klapperstranden och klättra bland höga och dramatsika raukar. *Ugnen* är en av de mest kända raukformationerna. Det finns upptrampade stigar som löper längs kusten nästan hela vägen bort till *Tunguhuvud*. Det finns fornlämningar under bevakning mellan parkeringsplatsen och raukarna. Intill *Ugnen* är landskapet väldigt öppet vilket gör att en anläggning skulle bli synlig i landskapsbilden. Området bedöms göras tillgängligt på en grundläggande nivå.

Sammanställningen av analysen är en zoneringskarta över lämplig tillgänglighetsnivå för delområdena (figur 7).

Bildexempel 1. Personer intill och uppe på raukar. Foto: Amanda Vestberg 2014-08-17

Bildexempel 2. Landskapet med vatten och hav i fokus. Foto: Amanda Vestberg 2015-05-07

Bildexempel 3: Landskapet med både raukar och vatten/hav i fokus. Foto: Amanda Vestberg 2015-05-07

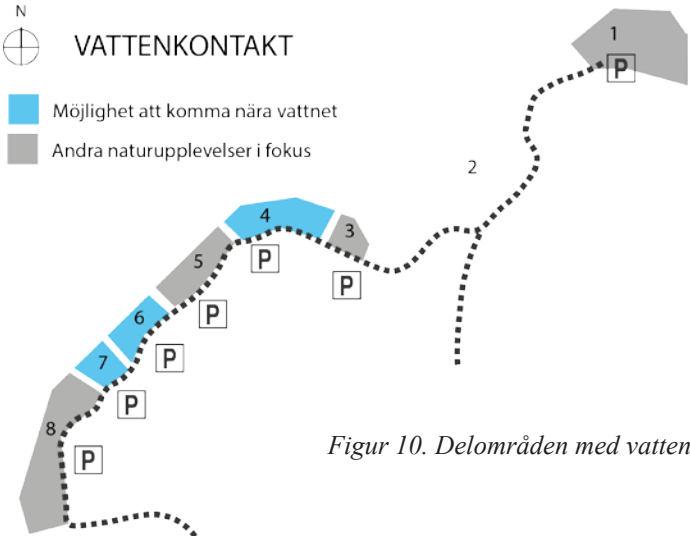
Bildexempel 4: Landskapet med stranden och raukar i fokus. Foto: Amanda Vestberg 2015-05-07

Vilka naturupplevelser ska tillgängliggöras?

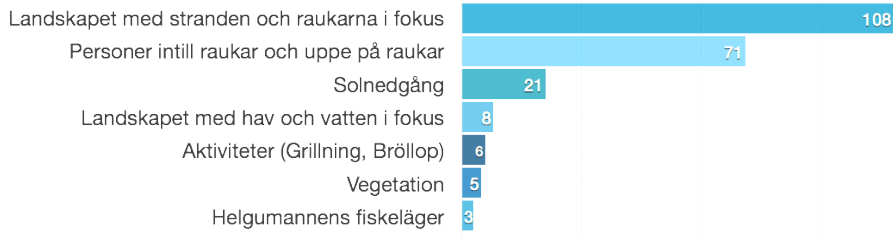
Resultatet från bildobservationen presenteras i figur 8 och 9. Resultatet visar att den vanligaste kategorin i de båda naturreservaten är bild på, det vill säga att *se på på landskapet, stranden och raukarna* (bildexempel 4). Vidare är det näst flest bilder i kategorin *Personer intill och och uppe på raukar* (bildexempel 1). Den tredje vanligaste kategorin för *#Digerhuvud*, och den fjärde vanligaste för *#Langhammars*, är bilder på *landskapet med hav och vattnet i fokus* (bildexempel 2 och 3). Analysen av resultatet är att dessa tre är de viktigaste naturupplevelserna/aktiviteterna:

- » Se på landskapet, stranden och raukarna från olika vinklar
- » Vistas intill och uppe på raukar genom rörelse i landskapet
- » Komma ner till vattnet

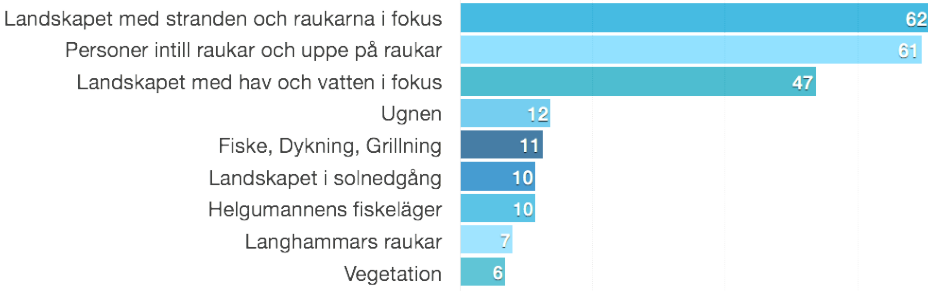
Eftersom raukar finns längs hela kusten var det främst möjligheten till vattenkontakt som undersöktes i landskapsanalysen och vägdes samman vid zoneringen (figur 10).

Figur 10. Delområden med vattenkontakt i fokus.

Figur 8. Resultatet från bildobservationen för Langhammars naturreservat.

Figur 9. Resultatet från bildobservationen för Digerhuvuds naturreservat.

Gestaltningssprogram och koncept

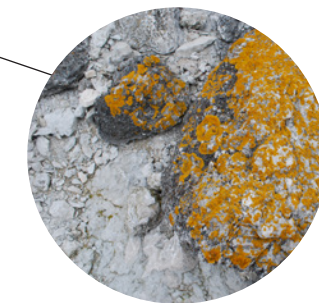
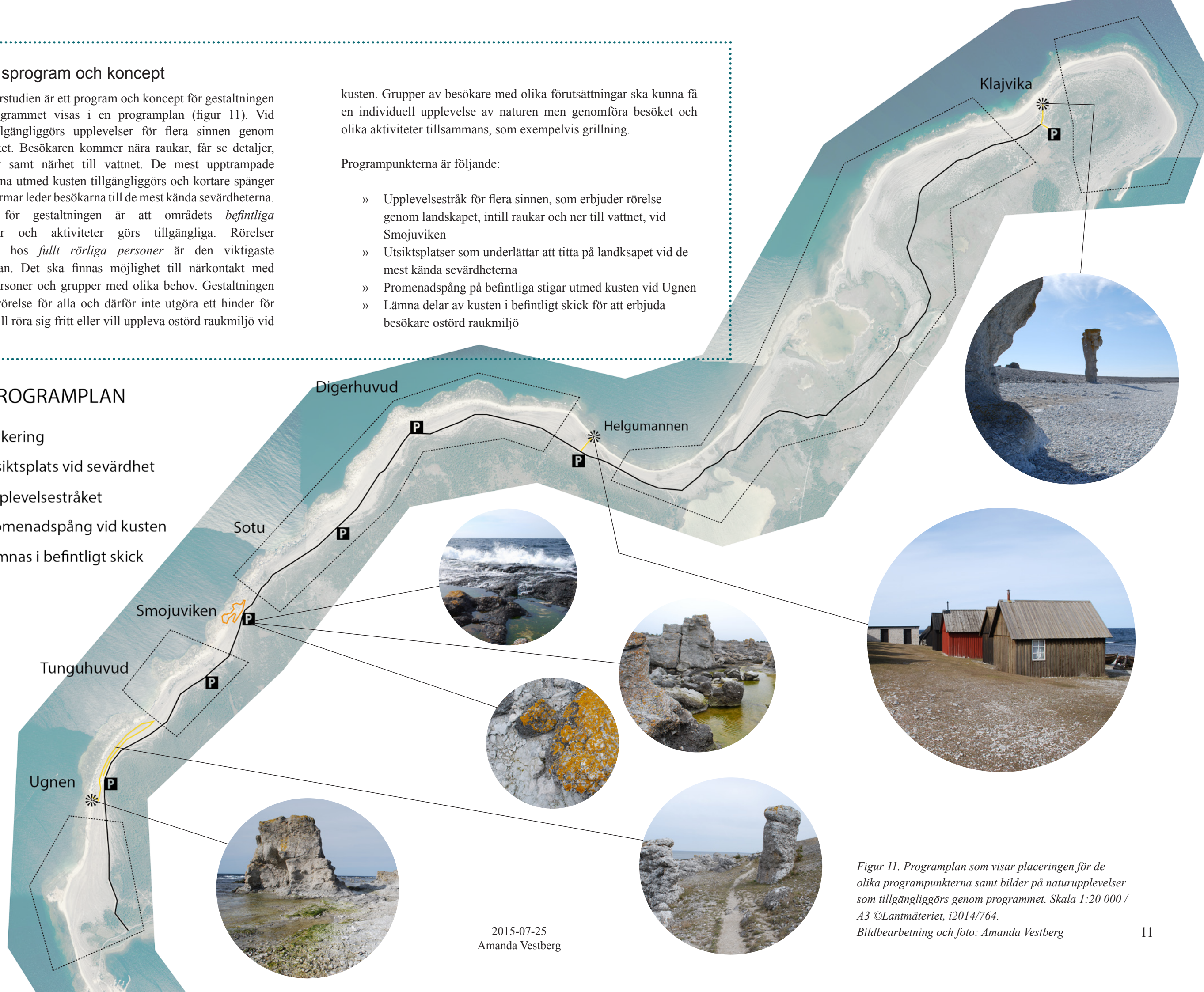
Resultatet av förstudien är ett program och koncept för gestaltningen i området. Programmet visas i en programplan (figur 11). Vid Smojuviken tillgängliggörs upplevelser för flera sinnen genom Upplevelsestråket. Besökaren kommer nära raukar, får se detaljer, mäktiga raukar samt närhet till vattnet. De mest upptrampade befintliga stigarna utmed kusten tillgängliggörs och kortare spänger till utsiktsplatser leder besökarna till de mest kända sevärdheterna.

Konceptet för gestaltningen är att områdets *befintliga* naturupplevelser och aktiviteter görs tillgängliga. Rörelser och aktiviteter hos *fullt rörliga personer* är den viktigaste inspirationskällan. Det ska finnas möjlighet till närkontakt med raukarna för personer och grupper med olika behov. Gestaltningen ska underlätta rörelse för alla och därför inte utgöra ett hinder för personer som vill röra sig fritt eller vill uppleva ostörd raukmiljö vid

kusten. Grupper av besökare med olika förutsättningar ska kunna få en individuell upplevelse av naturen men genomföra besöket och olika aktiviteter tillsammans, som exempelvis grillning.

Programpunkterna är följande:

- » Upplevelsestråk för flera sinnen, som erbjuder rörelse genom landskapet, intill raukar och ner till vattnet, vid Smojuviken
- » Utsiktsplatser som underlättar att titta på landskapet vid de mest kända sevärdheterna
- » Promenadspång på befintliga stigar utmed kusten vid Ugnen
- » Lämna delar av kusten i befintligt skick för att erbjuda besökare ostörd raukmiljö

2015-07-25
Amanda Vestberg

Figur 11. Programplan som visar placeringen för de olika programpunkterna samt bilder på naturupplevelser som tillgängliggörs genom programmet. Skala 1:20 000 / A3 ©Lantmäteriet, i2014/764.
Bildbearbetning och foto: Amanda Vestberg

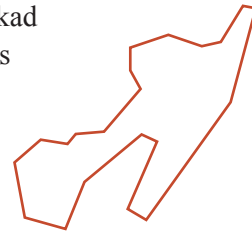

Gestaltningförslag och principlösningar

Förutom programplanen illustreras gestaltningen i en idéskiss (figur 12) och en visionsbild (figur 16) av Upplevelsestråket samt förtydligande snitt med olika principlösningar för anordningar.

Upplevelsestråk för flera sinnen vid Smojuviken

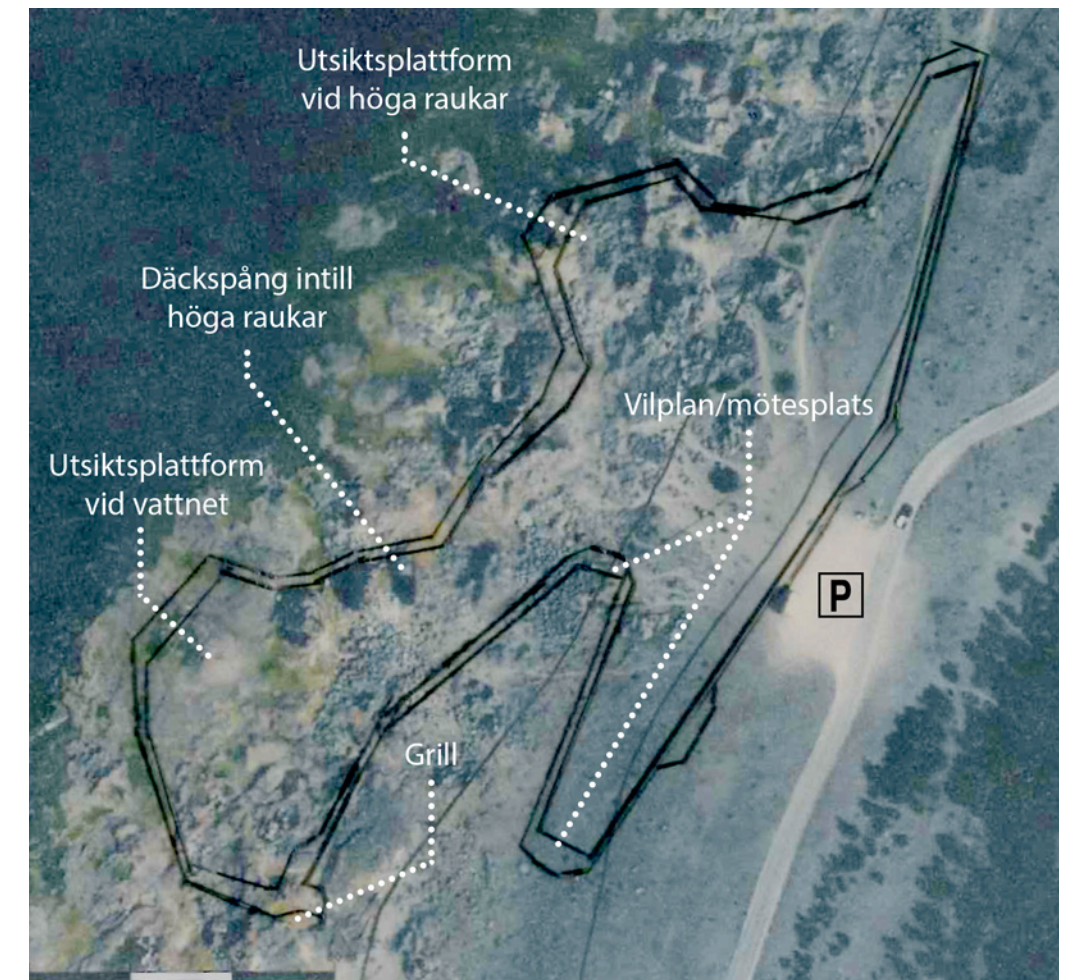
Vid den befintliga parkeringen intill Smojuviken föreslås ett upplevelsestråk på däckspänger (figur 13). Däckspänger är en bredare typ av spång, vars konstruktion ger ökad tillgänglighet och framkomlighet och rekommenderas för stigar och leder som löper igenom steniga och lutande partier (Mebus et al 2013). Anordningens angöring i marken kommer enligt Naturvårdsverkets principskisser (Schibbye & Saxgård 2007, s. 46) vara en stolpsko som borras direkt i berget. Spängernas bredd är 1,8 meter, vilket är minimum för att två personer i eldriven rullstol ska kunna mötas eller att person med ledsagare ska kunna möta en annan gående (Mebus, et. al 2013). Däckspängerna är upphöjda men följer markens topografi i största mån så att man via ett trappsteg kan lämna spängerna. Trappstegen (figur 13) placeras ut regelbundet där underlaget är tillåtande för fullt rörliga besökare. Trappan är till för att däckspängerna inte ska bli ett hinder för dem som vill röra sig fritt intill och över anordningen. Då däckspängerna följer marknivå används endast avrullningsskydd istället för skyddsräcken vilket maximerar sikten. Ur tillgänghetsperspektiv är det dock viktigt att ramperna har räcken (Mebus et al. 2013). Avrullningsskydden (figur 13) är plana och fungerar också som ett trappsteg för att minska snubbelrisk.

En idéskiss över Upplevelsestråkets dragning kan ses i figur 12, spängerna går i en slinga tillbaka till parkeringen. Den första etappen av stråket består av ramper som sick-sackar sig ner på skrå där marklutningen är brant. Därefter följer ett mer horisontellt stråk som går mellan raukar, ner till vattnet, via olika utsiktsplattformar (figur 14 och 15) och vilplan/mötesplatser. Mötesplatserna kombineras med sittplatser i olika höjder samt någon grillplats intill. Utsiktsplattformarna placeras vid attraktiva utblickar, bland annat intill vattnet (figur 14). På utsiktsplattformar vid höjder finns ett lägre plan med räcke intill en övre plattform (figur 15). Utformningen ger fri sikt från den övre plattformen. Principen är inspirerad av en plattform på Skuleberget (Schibbye & Saxgård 2007, s. 23).

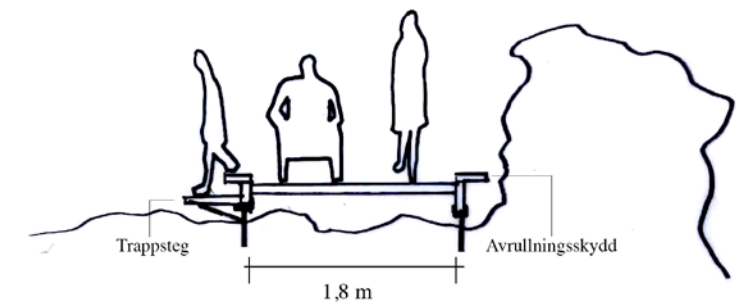
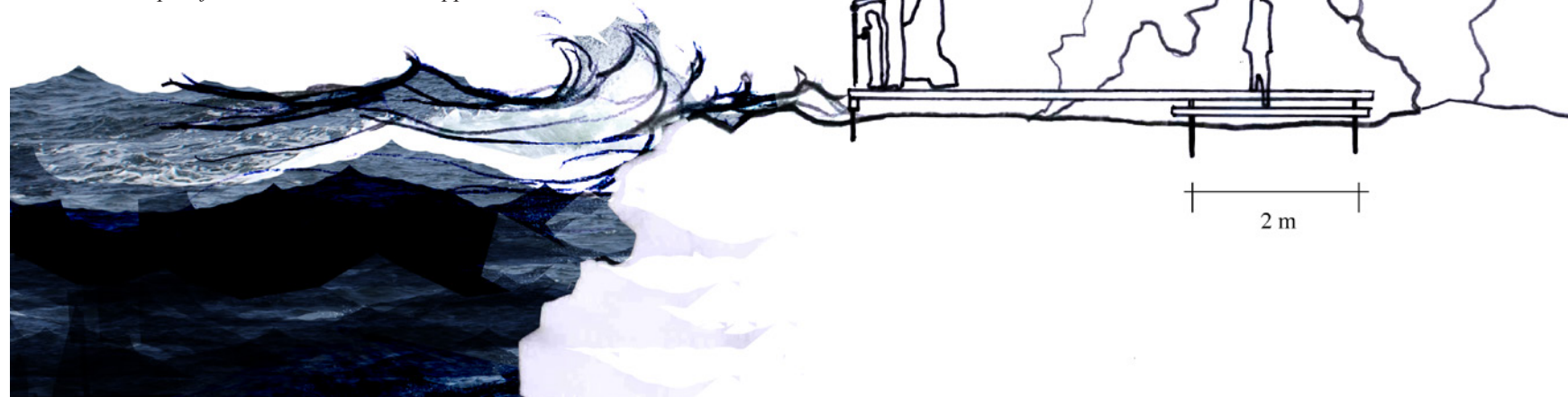
Materialvalet på däckspängerna bör vara jämnt, fast och halkfritt (Mebus et al 2013). Trä eller betong föreslås framför stålgraller då trä och betong är tystare, även om det är på bekostnad av sikten under spängerna. Däckspängerna bör inte ha en jämn lutning, utan istället bör horisontella plan varvas med ramper för att utjämna nivåskillnader (Mebus, et al 2013). Ramper bör vara raka och minst 3 meter långa samt ha en maxlutning på 1:20. Ramper kan liknas vid en däckspång som lutar om den är väldigt lång. Lutande däckspänger bör ha ett vilplan på minst 2 meters längd var 5:e meter och höjdskillnaden mellan vilplanen bör inte vara mer än 0,5 meter. Det är viktigt att det finns möjlighet till vila längs med stigar och leder. Däckspängens vilplan kombineras med bredare mötesplatser med sittplatser och utsiktsmöjligheter (figur 12). Mötesplatserna bör vara minst 3 m breda och sittplatser bör finnas i olika höjd. Avrullningsskydd används på däckspänger och vilplan som har lägre höjd och liten fallrisk. Avrullningsskydd fungerar även som ledstråk för synskadade.

Skyddsräcken bör ha god genomsiktighet och fri sikt vid höjden 110–125 centimeter (Mebus et al 2013).

Figur 12. Idéskiss av Upplevelsestråket i plan. Ramper varvas med kombinerade vilplan/mötesplatser med sittmöjligheter och grillplats intill. Skala 1:1500 /A3 ©Lantmäteriet, i2014/764. Bildbearbetning: Amanda Vestberg

Bild 14. Utsiktsplattform vid vattnet utmed Upplevelsestråket.

Figur 13. Däckspång med avrullningsskydd och trappsteg.

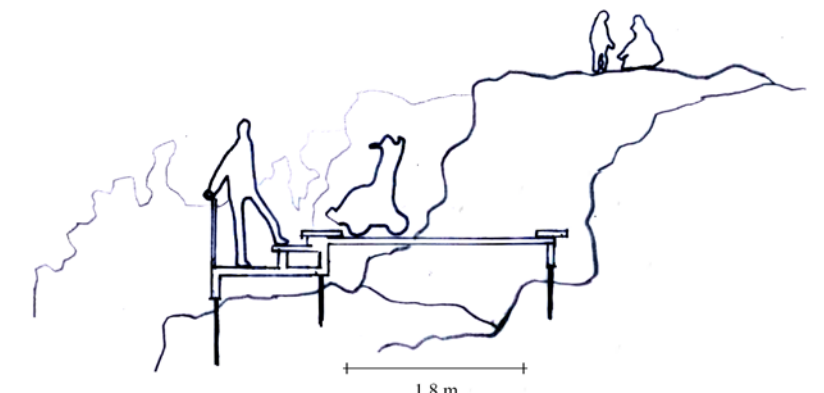
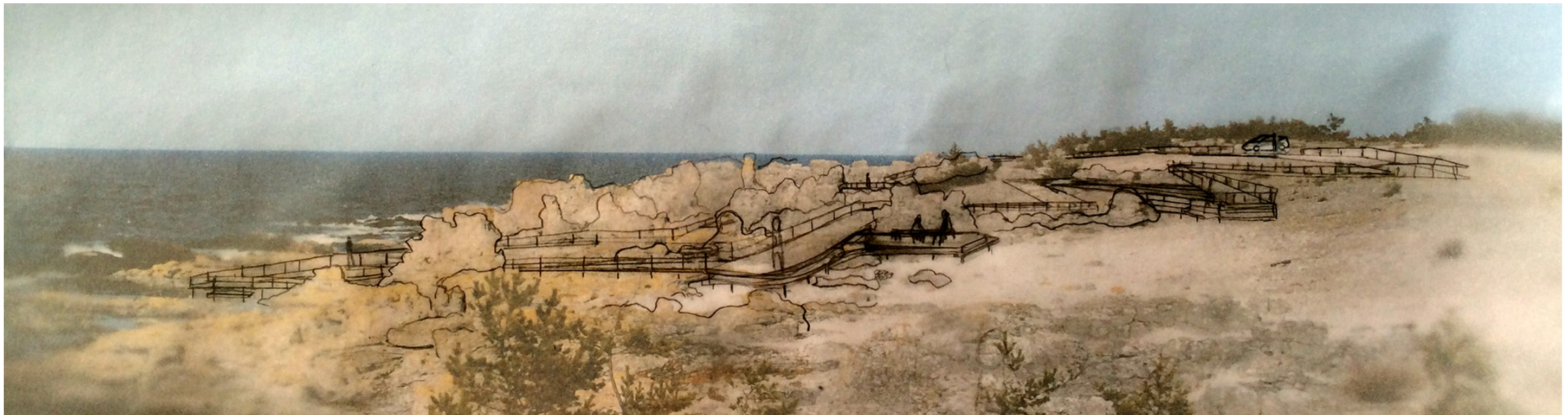

Bild 15. Utsiktsplattform i två plan ger bättre sikt.

Figur 16. Visionsbild som visar hur Upplevelsestråket kan komma att förändra landskapsbilden. Vy mot norr. I bilden syns ett kombinerat vilplan med grillplats intill samt en utsiktsplattform vid vattnet.

Illustration: Amanda Vestberg

Utsiktsplatser vid de mest kända sevärdheterna

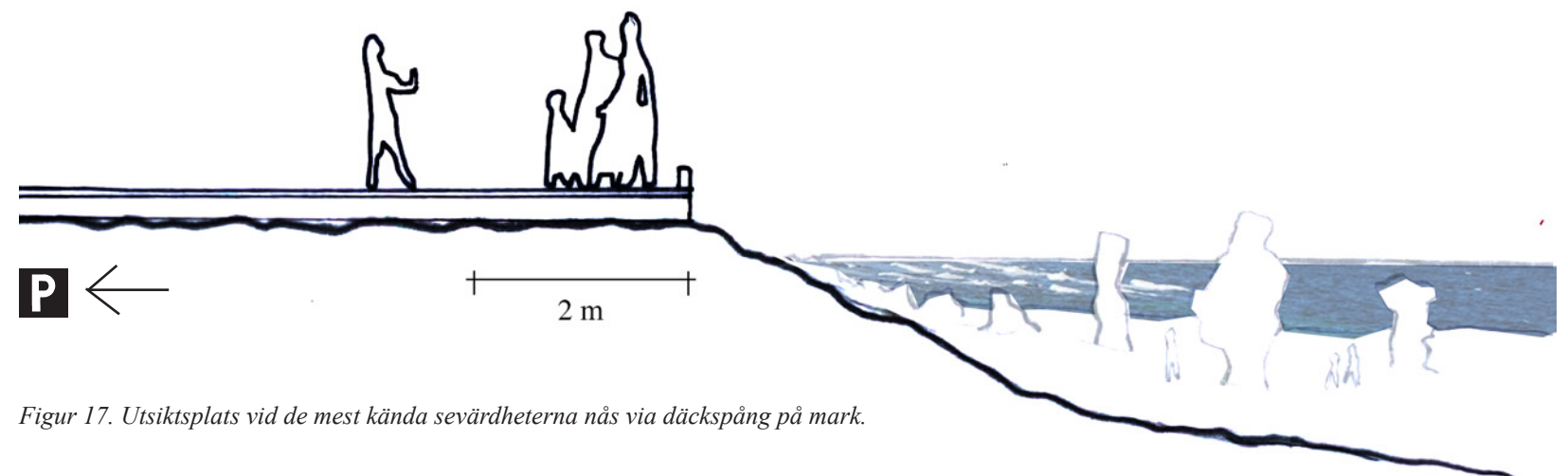
Utiifrån Landskapsanalysen och bildobservationen har några platser utmärkt sig att vara intressanta besöksmål men bedömts vara känsliga eller svåra att tillgängliggöra på grund av topografin eller starkt skydd. Dessa platser är delområde 1, 3, och 8. Gestaltningen för delområdena erbjuder besökare att via kortare och mindre omfattande däckspänger, i markplan, komma till en utsiktsplats där sevärdheten kan beskådas (figur 17).

Promenadspänger längs befintliga stigar utmed kusten

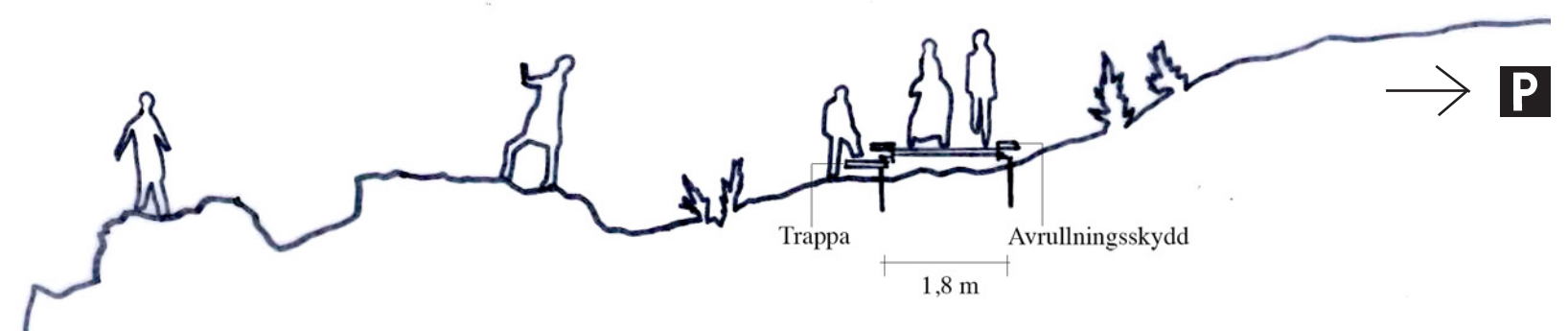
Enligt Länsstyrelsen är en vanlig aktivitet i området att ströva och promenera (Länsstyrelsen 2015a). De befintliga stigarna som inventerats i förstudien föreslås tillgängliggöras via promenadspänger (figur 18). Promenadspängerna förses med regelbundet återkommande trappsteg för att personer ska kunna lämna spängerna lätt.

Lämna delar av raukkusten i befintligt skick

Som nämnts i bakgrunden finns fördelar med att lämna vissa områden opåverkade då det finns de som vill uppleva naturen i dess ursprungsform. I landskapsanalysen framkom att det fanns områden som på grund av sin karaktär inte lämpas för tillgänglighetsanordningar men som ändå har många upplevelsevärden. Dessa områden lämnas därför som de ser ut idag.

Figur 17. Utsiktsplats vid de mest kända sevärdheterna nås via däckspång på mark.

Figur 18. Promenadspång längs befintliga stigar utmed kusten. Trappor återkommer regelbundet för att underlätta fri rörelse över anordningen.

Diskussion

I det här avsnittet diskuteras valet av metoder samt hur resultatet blev utifrån syftet och frågeställningen. Syftet med arbetet har varit att ge ett exempel på hur man med landskapsarkitektur kan tillgängliggöra naturupplevelser i skyddade områden med hänsyn till både människan och naturen.

Metoddiskussion

I det här avsnittet diskuteras metoderna som valts och hur arbetet påverkats av de valda metoderna.

För och nackdelar med bildobservationen

Det finns en risk att bildobservationen färgats av min egen tolkning av bilderna och mina val av kategorier. Eftersom bilderna var många och ibland svåra att kategorisera har jag inte alltid kunnat vara konsekvet vid räkningen.

Då jag har besökt platsen många gånger finns det också en risk att jag bekräftat mina redan förutfattade teorier om upplevelser i området. Då observationer är subjektiva och även upplevelser i sig är subjektiva (Mebus et al 2003) finns risk för att bildobservationen inte ger en objektiv bild av besökarnas beteenden och upplevelser.

För att mer objektivt ta reda på vad besökarna vill få ut av sitt besök hade enkätundersökningar eller intervjuer kunnat vara en kompletterande metod. Vid en enkätundersökning hade jag kunnat analysera intressen hos olika målgrupper som till exempel personer som bor nära området, personer i olika åldrar eller personer som har olika typer av funktionsnedsättningar. Dessa undersökningar var dock för omfattande för det här arbetet och föreslås som vidare arbete.

Det positiva med bildobservationen är att jag kunnat observera en stor mängd besökare under en mycket kort tid. Dessutom kunde jag observera besökarna utan att deras beteende påverkades av att de kände sig iaktagna och studerade.

Landskapsanalysen

Landskapsanalysen inspirerades av LCA-metoden men gjordes inte lika detaljerat som den förklaras av Natural England (2015). Analysen avgränsade jag till att undersöka ett urval aspekter. Vid ett fördjupat tillgänglighetsarbete under andra tidsramar föreslås att LCA-metoden innefattar fler aspekter och en mer systematisk bedömningsmetod. Det fanns fördelar att anpassa metoden efter rapporten *Tillgängliga natur- och kulturområden* (2013) då den är relevant för tillgänglighetsperspektivet som det här arbetet har.

Principskisser som utgångspunkt vid formgivningen

Att skissa på anordningens utformning utifrån principer kan ha varit

ett hinder för ett mer fritt och kreativt formspråk. Upplevesler kan framhävas genom en konstnärlig utformning (Mebus et al 2013) vilket jag inte valt att fokusera på i det här arbetet. Enligt Shibbye & Saxgård (2007) är placeringen av en anordning viktigast, även om såklart materialval också är en viktig del. Tillgänglighet har av tradition fokuserat på funktion snarare än estetik (Mebus et al 2013). Ett fortsatt arbete föreslås vara att titta på fler förebilder och material för att undersöka olika uttryck och formspråk för anordningarna.

Resultatdiskussion

I det här avsnittet diskuteras konsekvenserna av förslaget och huruvida förslaget tar hänsyn till människor och natur.

Konsekvenserna av förslaget

Förslaget strider mot naturskydden i området (Länsstyrelsen 1976; Länsstyrelsen 1994) och en revidering av reservatens föreskrifter kommer att vara nödvändiga. Konsekvensen blir alltså ett intrång i naturskyddet som måste avvägas mot vinsterna som kommer av att fler människor kan ta del av naturupplevelsena. I det här förslaget är tillgänglighetsanordningen främst till för framkomlighet för personer med sämre rörelseförmåga. Det är deras rätt till friluftsliv som eventuellt krockar med andra besökares önskemål på friluftsliv, om det är att uppleva orörd natur. Det är alltså en konflikt mellan tre parter; naturvården, det ostörda friluftslivet och det tillgängliga friluftslivet. Det är dessa tre intressen som jag tagit hänsyn till genom bland annat zoneringen och designprincipen med regelbundna trappsteg utmed däckspängerna.

En positiv konsekvens av ingreppet skulle kunna vara att biltrafiken minskar då förslaget underlättar för promenader. En annan positiv konsekvens är att besökstrycket skulle kunna spridas ut under dygnet och året. Som nämndes i bakgrunden gynnar en anordning även de som inte har en funktionsnedsättning (Mebus et al 2013). Förslagets anordningar gynnar alla besökare under dygnets mörka timmar och under vintern. I och med att turismen på Gotland är en viktig näring och att Fårö besöks av 1500-2000 fordon per dag under sommarhalvåret (Gotlands kommun 2014) finns fördelar med förslaget utifrån dessa aspekter.

Zonering och varierande tillgänglighetsnivå ger flexibilitet

Förslaget innebär att områdets och de olika anordningarnas tillgänglighetsnivå varierar inom området genom så kallad zonering. Detta för att besökares olika krav på naturupplevelser ska tillfredställas och naturens värden bevaras helt på de flesta platser.

Promenadslingan och Utsiktsplattformarna som föreslås i delområde 1, 3 och 8 kan diskuteras om de är på en grundläggande eller hög nivå av tillgänglighet. Anordningarnas ingrepp skulle kunna ses som en hög nivå då delområdena har bedömts som mycket känsliga och en viss markbearbetning kommer att krävas. Tillsammans kan de olika anordningarna dessutom innebära den typ av många mindre tillägg i miljön som enligt Gotlands kommun riskerar att utgöra en påtaglig skada på lång sikt (Gotlands kommun 2009). Om Utsiksplatserna och Promenadslingan ses som stora ingrepp i naturen kan Upplevelsestråket ses som ett ännu större ingrepp i naturen då det föreslås borrhning i raukarna. I och med den zonering som föreslås och att anordningarna är separata tillägg i varje delområde är förslaget flexibelt. Det finns alltså möjlighet att arbeta vidare med antingen delområdena för grundläggande nivå av tillgänglighet eller endast fokusera på ett av delområdena där en hög nivå av tillgänglighet prioriteras framför naturskyddet, såsom i fallet med Upplevelsestråket.

Förslaget utifrån skälighetsprincipen

Förslaget innebär att Upplevelsestråket och Promenadslingan fästs i raukarna genom mekansik markbearbetning, vilket strider mot naturskyddet i Digerhuvuds reservat (Länsstyrelsen 1976). Att diskutera förslaget utifrån den så kallade skälighetsprincipen (Mebus et al 2013) blir därför intressant. Eftersom det inte finns någon liknande anordning på Gotland (Inspiration Gotland 2015) och Naturvårdsverkets rekommendation enligt rapporten *Tillgängliga natur- och kulturområden* kan det anses lämpligt att åtminstone ett representativt raukområde på Gotland görs tillgängligt på en högre nivå (Mebus et al 2013). Det är Länsstyrelsen på Gotland som måste bedöma var och i vilken omfattning det ska ske (Naturvårdsverket 2013). Det här arbetet kan fungera som inspiration.

Slutsats

Konsekvenserna av förslaget innebär en visuell förändring av landskapet och området reduceras för de besökare som vill uppleva naturen i dess ursprungliga form. För dem som behöver en anordning för att nå naturupplevelser är förslaget en förbättring av platsen. För naturvården innebär förslaget ett intrång i naturskyddet. Eftersom tillgängligheten har blivit ett självklart krav anser jag att vi måste erbjuda en hög nivå av tillgänglighetsåtgärder även i våra skyddade naturområden. För att minst ett representativt område med en viss naturupplevelseska göras tillgänglig måste vi inkräkta på naturskyddet. Svårigheten ligger i att bedömma vilket område som tillgänglighet ska prioriteras. Där vi sedan valt att prioritera tillgänglighet borde människan och naturupplevelsena som efterfrågas alltid ligga i fokus för utformningen.

Referenser

- Gotlands kommun (2009). *Bygg Gotland: förslag till översiktsplan för Gotlands kommun 2010-2025 : hur bygger vi Gotland 2010-2025*. Visby: Gotlands kommun. Tillgänglig: <http://www.gotland.se/50616> [2015-05-01]
- Gotlands kommun (2014). *Fördjupad översiktsplan Fårö 2025*. Tillgänglig: <http://www.gotland.se/77914> [2015-04-10]
- Inspiration Gotland (2015) *Besöka: Kategori: Raukar och karga landskap*. Tillgänglig: <http://gotland.com/besoka/> [2015-06-01]
- Länsstyrelsen (ua) [Elektronisk] *Digerhuvud*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/digerhuvud-infoskylt.pdf> [2015-04-08]
- Länsstyrelsen (2014) [Elektronisk] *Förslag till nya områden som riksintresse för friluftsliv*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/Sv/djur-och-natur/friluftsliv/Pages/nya-omraden-for-friluftsliv.aspx> [2015-04-08]
- Länsstyrelsen (2015a) [Elektronisk] *Digerhuvud*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/digerhuvud/Pages/index.aspx> [2015-04-08]
- Länsstyrelsen (2015b) [Elektronisk] *Langhammars*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/langhammars/Pages/index.aspx> [2015-04-08]
- Länsstyrelsen Gotlands län (1976) [Elektronisk] *Beslut om utvidgning av Digerhuvud naturreservat*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/digerhuvud-beslut.pdf> [2015-04-08]
- Länsstyrelsen Gotlands län (1994) [Elektronisk] *Utvidgning av naturreservatet Langhammarshammar, Fårö, samt reviderade föreskrifter för reservatet*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/langhammars-beslut.pdf> [2015-06-02]
- Mebus, F., Lindman, J., Näsström, C., Wahldén, M. (2013). *Tillgängliga natur- och kulturområden: en handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer* (Rapport: 6562). Stockholm: Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket, Handisam. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6562-1.pdf> [2015-05-01]
- Miljödepartementet (2001). *En samlad naturvårdspolitik*. Skrivelse 2001/02:173. Stockholm: Regeringen.
- Miljödepartementet (2010). *Framtidens friluftsliv*. Proposition 2009/10:238. Stockholm: Regeringen.
- Myndigheten För Delaktighet (2015) *Riktlinjer för tillgänglighet – Riv hindren*. Serie A 2015:5. Uppl. 1. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet. Tillgänglig på Internet: <http://www.mfd.se/globalassets/dokument/publikationer/2015/2015-5-riktlinjer-for-tillganglighet.pdf> [2015-04-29]
- Natural England and Department for Environment, Food & Rural Affairs (2014). *Landscape and seascape character assessments*. Tillgänglig: <https://www.gov.uk/landscape-and-seascape-character-assessments> [2015-05-26]
- Naturvårdsverket (2013). *Riktlinjer för översyn av riksintressen för friluftsliv 2012-2014*. Stockholm: Naturvårdsverket
- Nilsson Varhelyi, H. (2004) *Att känna regnet*. Ultuna
- Naturvårdsverket (2005). *Riksintresse för naturvård och friluftsliv: handbok med allmänna råd för tillämpningen av 3 kap. 6 §, andra stycket, miljöbalken*. Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig på internet: <https://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/publikationer/620-0140-X.pdf> [2015-05-01]
- Region Gotland (2014). *Gotland i siffror* [Elektronisk] Gotland: Region Gotland. Tillgänglig: <http://www.gotland.se/64224> [2015-05-02]
- SFS 1998:808. *Miljöbalk*. Stockholm: Miljö- och energidepartementet. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Miljobalk-1998808_sfs-1998-808/#K3 [2015-05-02]
- Sahlin, H. & Johansson, P. (2013). *Värna, vårda, visa: ett program för att förvalta och använda naturskyddade områden i Dalarnas län*. Falun: Länsstyrelsen Dalarnas län. Tillgänglig på Internet: http://www.lansstyrelsen.se/dalarna/SiteCollectionDocuments/Sv/Publikationer/Rapporter-2013/13_14.pdf [2015-07-05]
- Schibbye, B. & Saxgård, T. (2007). *Friluftsanordningar - en vägledning för planering och förvaltning*. Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&pid=2660&downloadUrl=/Documents/publikationer/620-1257-6.pdf> [2015-05-28]